

wereldoorlog-zelf, gezien als rechtstreeks en onvermijdelijk gevolg van kapitalistische tegenstellingen, had in de harten van vele socialisten de wens aangewakkerd, zo spoedig mogelijk, en dan radicaal, met een stelsel af te rekenen dat zoveel leed over de mensheid gebracht had. Van een bewust streven, zich te gaan voorbereiden op het overnemen van de staatsmacht, was intussen geen sprake. De Sociaal-Democratische Partij, die van haar weekblad *De Tribune* in april 1916 een dagblad gemaakt had, wist zich te klein om het voorbeeld te volgen dat Lenin en de zijnen in november 1917 in Rusland gegeven hadden. In kringen van de SDAP kon men hoogstens spreken van de groei van een vaag revolutionair sentiment – vaag en daardoor grillig en onvast.

Dat zou blijken.

November '18

Bijna vijf jaar lang, van eind augustus 1913 af, had het ministerie-Cort van der Linden het land bestuurd. Het had niet alleen in een soms dagelijks afwegen van voor en tegen de koers van het neutraliteitsbeleid met vaste hand weten te volgen, maar ook tot belangrijke grondwetswijzigingen besloten: invoering van het algemeen kiesrecht voor mannen, financiële gelijkstelling van het bijzonder lager onderwijs aan het openbare. Toch had het aan gezag, aanvankelijk gepersonifieerd in de eerste minister, 'een nationale patriarch, een moderne vader des vaderlands'¹, geleidelijk ingeboet. *Tout gouvernement s'use au pouvoir* – en het slijtageproces is sneller naarmate de omstandigheden meer pressie uitoefenen. Begin september 1918 ging de commissaris van de koningin in de provincie Limburg, jhr. mr. Ch. J. M. Ruys de Beerenbrouck, als voorzitter optreden van een weer in hoofdzaak op de rooms-katholieke en op de twee protestants-christelijke partijen steunend kabinet dat de leider van de Tweede-Kamer-fractie der RKSP, mgr. W. H. Nolens, geformeerd had. Deze – een zwijgzame, haast ongeennaakbare figuur, maar een man van groot gezag in zijn fractie en in regeringskringen – had gemeend dat de anti-papistische gevoelens in het land nog te sterk waren dan dat hij, een priester, als minister-president kon optreden. Wellicht nog sterker dan bij hem leefde dat inzicht bij de katholieke bisschoppen.

¹ D. Hans: 'Parlementaire figuren en momenten', in *Gedenkboek 1898-1923*, p. 106.